

Programové prohlášení vlády

30. 10. 1945

Slavné Národní shromáždění!

Nyní, kdy Prozatímní Národní shromáždění zahájilo již svoji činnost a vláda považuje za svou povinnost složit ze své činnosti účty, dovolte mně, abych jménem vlády podal vám alespoň zhuštěný obraz o tom, jak vláda svůj program plnila a jakých výsledků dosáhla.

Vláda se ujala své činnosti v době, kdy válka ještě nebyla skončena, a proto pochopitelně prvním jejím úkolem bylo poskytnouti veškerou pomoc Rudé armádě, vítězně postupující Slovenskem směrem na západ, co nejrychleji provést mobilisaci všech vlastních branných sil a vystupňovati válečné úsilí na osvobozeném území republiky. Navazující na úspěšné vojenské akce našich zahraničních vojenských jednotek snažili jsme se přinést co největší podíl ke konečnému vítězství spojeneckých armád, kterým tolik vděčíme za naše osvobození. Přistoupili jsme k naší činnosti za okolností mimořádně těžkých, vyvolaných válečnými událostmi, jež se v plném rozsahu rozvinuly na území republiky. Události na bojištích nabyly rychlého spádu, takže krátkého pobytu v Košicích a ještě kratší zastávky v Bratislavě použila vláda především k přípravě na budoucí úkoly, o nichž jsme již tenkrát tušili, že nebudou snadné. Vždyť jsme stáli před úkolem obnoviti hospodářský život v zemi, jež tolik utrpěla šestiletou okupací a nakonec válkou, vybudovati demokratický státní systém na rozvalinách nacistického okupačního režimu, který po sobě zanechal jen zkázu a spoušť. Dne 5. dubna 1945 předstoupila vláda v Košicích se svým programem a od tohoto dne snažila se ze všech svých sil postupně a důsledně uskutečňovati jednotlivé jeho body. Je na tomto shromáždění, aby posoudilo, do jaké míry se jí podařil tento veliký úkol a jak veliký kus cesty, vedoucí ke konsolidaci našich vnitřních poměrů, jsme urazili za uplynulého půl roku.

Úprava vzájemného poměru mezi Čechy a Slováky

Ta okolnost, že vláda přistoupila ke své činnosti na osvobozené části Slovenska, se projevila i v tom, že jedním z prvních úkolů, kterým se zabývala a který řešila, byla úprava vzájemného poměru Čechů a Slováků v osvobozené republice. Již samo utvoření vlády bylo dílem dohody představitelů československého odboje v zahraničí a Slovenské národní rady, revolučního orgánu slovenského národa, vzešlého ze slavného srpnového povstání na Slovensku. Poučení z zkušeností minulých let a přihlížejíce k nově vytvořené situaci rozhodli jsme se upravit tento poměr způsobem zcela novým. Vláda se při tom řídila jak zásadou rovnoprávnosti slovenského a českého národa, tak i zájmy jednotné a společné republiky, k níž se Slováci svým povstáním v srpnu 1944 a při četných příležitostech ústy svých představitelů tak rozhodně a jasně přihlásili.

Náměstek předsedy vlády Gottwald prohlásil ve slavnostní schůzi Slovenské národní rady, konané v Košicích 5. dubna 1945:

"Vláda sa bude ako prvá domáca vláda republiky pokládať za stelesnenie československej štátnej pospolitosti, založenej na nových zásadách. Robiac koniec všetkým starým sporom a vychádzajúc z uznania Slovákov ako nacionálne samobytného národa, vláda bude sa od prvých svojich krokov dôsledne snažiť, aby v československom pomere uskutočnená bola zásada rovný s rovným a aby tak uplatnené bolo ozajstné bratstvo medzi obidvoma národmi."

Od té doby byla tato základní dohoda doplňována a uváděna v život trvalou a stále se prohlubující spoluprací na všech úsecích našeho veřejného života a jsem rád, mohu-li prohlásiti, že při všech těchto dalších jednáních jsme byli vždy vedeni vzájemnou důvěrou a vůlí, vyřešiti všechny otázky, jež z poměru Čechů a Slováků vyplývají, způsobem odpovídajícím zájmům republiky. Zejména výrazně se uplatnilo toto hledisko v dohodě vlády se Slovenskou národní radou z 2. června 1945. Samozřejmě, že v dosavadních jednáních, která jsme s představiteli Slovenska vedli, mohly býti vytyčeny pouze hlavní zásady, v jejichž duchu úprava vzájemného poměru obou národů by měla býti provedena. Konečné rozhodnutí případně našemu ústavodárnému shromáždění. Zatím mohli jsme v duchu vytyčených zásad řešiti jen některé praktické otázky kompetence našich zákonodárných a správních orgánů, a to jen způsobem, který byl dán okamžitou potřebou. Byli jsme si také od začátku vědomi hospodářské stránky tohoto úkolu. Slovensko ve značné míře utrpělo válečnými událostmi a obtíže dopravní a zásobovací, způsobené válkou a pustošením ustupující německé armády, jsou na Slovensku mnohem citelnější než v českých zemích. Proto vláda přikročila k poskytování co nejúčinnější pomoci Slovensku, aby účast Slovenska na hospodářské rekonstrukci republiky byla co největší.

Nová lidová správa

Již ve svém programu prohlásila vláda, že veřejnou správu míní budovati v duchu zcela nových zásad, než tomu bylo dosud. Odstranili jsme dřívější dvojí loket veřejné správy, vykonávané dříve jednak orgány samosprávnými, jednak zbyrokratisovanými úřady státními, a nahradili jsme ji vybudováním sítě národních výborů místních, okresních a zemských. Vláda tím chtěla vytvořiti orgány skutečně lidové, složené z přímých zástupců lidu, lidem volené a jím odvolatelné, aby vliv lidu na rozhodování o věcech veřejných se uplatnil v míře co největší. Byli jsme si dobře vědomi převratného významu, jaký měla tato reforma, ale domnívám se, že dnes po půl roce můžeme posouditi, jak se tento nový typ veřejné správy osvědčil, a můžeme zároveň na tomto bodu vládního programu posouditi jeho životnost. Vycházeli jsme při tom z přesvědčení, že náš lid dosáhl tak vysoké úrovně kulturní a politické, že je schopen sám svými přímými zástupci obstarávati úkoly tak důležité. Dnes můžeme prohlásiti, že národní výbory ve své převážné většině dobře pochopily funkci, která jim byla svěřena, a ve velké míře se zasloužily o spořádaný přechod do nových poměrů. Jestliže tu a tam se vyskytnou případy, kdy některé národní výbory se nevyrovnaly úspěšně s úkolem, který jim byl svěřen jestliže někdy nerespektují v dostatečné míře rozhodnutí nadřízených národních výborů a vlády, kterými se mají řídit, jestliže jindy naopak očekávají direktivy shora, kde by takovou iniciativu měly samy vyvíjeti, jde dnes již jen o zjevy výjimečné a je zřejmá tendence k zlepšování; dnes již téměř všechny národní výbory jsou si dobře vědomy toho, že právě jejich úkolem je spojovati iniciativu s respektováním právního řádu a jeho předpisů.

Odsun německého a maďarského obyvatelstva

Ukončením války, porážkou německé říše bylo možno našemu národu vyvoditi důsledky z tisícileté neblahé zkušenosti o naprosté nemožnosti soužití našeho národa s Němci a Maďary v hranicích jednoho státu. Český a slovenský národ octl se opět jednou v osudové fázi celonárodního historického dění, takové fázi, jako bylo období válek husitských, kdy bylo možno řádně vybudovat a zajistiti národní ráz našeho státu.

Během poslední války ukázala se pak naprostá oprávněnost požadavku, že nelze náš stát vybudovat a zajistit, aniž by se radikálně vyřešila otázka německé menšiny obyvatelstva

republiky. Proto již do vládního programu v Košicích byl po prvé jasně vložen kategorický požadavek, že německá menšina, která tak těžce porušila svoje povinnosti vůči republice, musí navždy opustit území Československa, s výjimkou těch jednotlivců německé národnosti, kteří zachovali republice věrnost.

Vláda u vědomí naléhavosti tohoto úkolu a historické důležitosti svého závazku přikročila v co nejkratší době k jeho řešení. Na poli vnitrostátním vydala dekret o státním občanství, kterým všichni Němci a Maďaři byli zbaveni státního občanství a tím dán zákonný podklad k jejich vystěhování.

Podle citace tohoto zákonného předpisu zůstane státní občanství československé zachováno pouze těm Němcům a Maďarům, kteří se aktivně zúčastnili bojů českého a slovenského národa za potlačení nacistické tyranie a kteří tímto nacistickým režimem byli za tuto svoji činnost pronásledováni.

Poněvadž však otázka vystěhování Němců a Maďarů nezůstala pouze otázkou vnitrostátní, nýbrž musela se stát otázkou mezinárodní, bylo dalším úkolem vlády, aby našemu postulátu odsunu Němců a Maďarů zjedнала mezinárodní souhlas, obzvláště souhlas tří spojeneckých velmocí. Postupimská konference vedoucích státníků spojeneckých uznala v zásadě náš požadavek a tím zajistila možnost splnění našeho historického úkolu vybudovati národní stát Čechů a Slováků. Poněvadž však v prvním revolučním období překypělého citění našeho lidu způsobilo vypuzení malé části nejvíce se provinivších Němců a Maďarů za podmínek mnohdy nekontrolovatelných, které způsobily v obtížných poměrech jednotlivých okupačních zón v Německu značné potíže vyživovací a zdravotní, požádaly tři spojenecké velmoci, které odsun Němců zásadně schválily, vládu, aby odsun zastavila až do té doby, kdy jej bude možno provést organisovaně. To vláda také učinila a nyní pracuje na přípravě toho, aby jakmile poměry v okupovaném území dovolí, bylo možno co nejrychleji a nejhumánněji provést odsun velké části Němců, jejichž hrubý počet lze odhadnouti asi na 21/2 milionu osob. Pokud se týče maďarského obyvatelstva, klade vláda největší důraz na jeho výměnu za Slováky, dosud žijící v Maďarsku. Je samozřejmé, že českoslovenští občané německé národnosti, tedy ti, kteří po boku Čechů a Slováků vyjádřili jasně svůj odpor proti nacismu, nejsou do tohoto počtu pojati a že zůstávají i nadále našimi plnoprávními občany. Dále je samozřejmé, že celý tento odsun, který je připravován velmi podrobně a pečlivě, bude proveden naprosto lidsky a organisovaně. Němci, kteří budou odsunuti, budou míti možnost vzít si sebou všechny své běžné osobní potřeby, dostatečně potravin, bude dbáno, aby se matkám a dětem dostalo zvláštních výhod a aby nikdo neutrpěl zdravotní úhony. Nevidíme v odsunu těchto cizích nepřátelských živlů akt pomsty za strašlivý mnohaletý útisk a pronásledování, nýbrž pouze splnění předpokladu možností, vybudovati a zajistiti stát a národní svébytnost.

Osídlování

Druhou stránkou zamýšleného a dnes možno říci již zajištěného odsunu Němců jest osídlení uprázdněných oblastí našeho státu, a to tak, aby hospodářský chod těchto oblastí, obzvláště pak pokud má důležitost celostátní, byl nejen udržen, nýbrž také přizpůsoben změněným poměrům. Náš lid pochopil již v prvých dnech osvobozené vlasti důležitost udržení hospodářského života těchto oblastí a z vlastní iniciativy národních výborů provedl sám ve značné míře znovuosídlení těchto oblastí, které německé obyvatelstvo v panice posledních válečných dnů samo opustilo.

Ihned se však ukázala potřeba, že bude nutno celé toto osídlení jednotně řídit, poněvadž na jeho provedení závisí náš národní a hospodářský vývoj v budoucnosti. Vláda proto položila základ celého tohoto úkolu dekretem presidenta republiky o jednotném řízení vnitřního osídlení, podle kterého byla k řízení a usměrňování celého osídlovacího plánu ustanovena ústřední komise pro vnitřní osídlení jakožto orgán celostátní, mající za úkol koordinovati tento veliký plán na celém území republiky, a dále osídlovací úřady v Praze a v Bratislavě. Za spolupráce všech resortních ministerstev, obzvláště ministerstva zemědělství, zahájily tyto instituce již svoji činnost a přikročily k provádění tohoto velikého úkolu tak, aby byly nejen odstraněny nedostatky, které se snad v prvých dnech vyskytly, nýbrž aby byl provedením tohoto programu posílen národní ráz státu Čechů a Slováků a aby tím stát hospodářsky nejen neutrpěl, ale ještě získal.

Pro zajištění hodnot, namnoze již opuštěných a vystavených zkáze, bylo nutno zřídit instituci národních správců, a to z osob, které byly k dispozici, a teprve po tomto zajištění bylo možno přikročiti jednak k zákonné úpravě nových majetkových poměrů, jednak k definitivnímu přidělování těchto majetkových hodnot osobám, zasluhujícím si obzvláštní pozornosti pro svou věrnost ke státu, demokracii a národu, a osobám pro určité hospodářské podniky obzvláště pracovně kvalifikovaným. Stalo se tak několika dekrety o konfiskaci nepřátelského majetku a přidělu tohoto majetku těm, kteří jsou toho obzvláště hodni. Náš stát touto konfiskací nepáchá bezpráví a neobohacuje se snad na úkor Němců a Maďarů, nýbrž si z části nahrazuje to strašlivé vykořisťování, kterému náš stát a naše hospodářství bylo po celou dobu okupace vystaveno.

Je samozřejmé, že podstatnou část těch, kterým připadne úkol toto osídlení provést, bude nutno vzít z vnitřního území našeho státu, ale také řada příslušníků našeho národa, emigrovavších dříve do ciziny pro špatné podmínky životní ve vlasti, hlásí se nyní aktivně ke spoluúčasti na vybudování nového státu a hodlá se opět hromadně vrátit do vlasti. Vláda, uvědomujíc si potřebu všech rukou, nabízejících se k uskutečnění tak velkého díla, vychází všem těmto požadavkům našich zahraničních krajanů vstříc a umožňuje jim všemi svými prostředky jak provedení reemigrace, tak i zakotvení v hospodářském životě ve vlasti. Za tím účelem byla zahájena řada jednání se státy, z nichž se naše menšiny hodlají vrátit, a z velké části bylo již dosaženo úspěchu těchto jednání nejen v tom, že tyto státy povolily zásadně vystěhování Čechů a Slováků, nýbrž že povolily přestěhování majetku těchto našich lidí a tím značné ulehčení počátku jejich nové hospodářské existence. V poslední době prvé transporty našich krajanů z ciziny počaly se již vracet a byly ihned dirigovány tam, kde jejich práce bylo v zájmu celku nejvíce zapotřebí.

Není možno očekávati, že toto osídlení může býti provedeno ihned, a rozhodně nelze je úplně provésti potud, pokud nebude německé obyvatelstvo vystěhováno. Aby však tento přesun značného počtu lidí nezpůsobil státu nadměrné hospodářské škody, je nutno každou maličkost tohoto problému předem vyřešiti a upravit. Je dále nutné, jak se již z velké části stalo, zajistiti předběžně nepřátelský majetek, a konečně je nutné přebudovati celý hospodářský život státu tak, aby odpovídal změněným podmínkám. To vše osídlovací úřad pod dozorem vlády pečlivě připravuje a již dnes mohou říci, že nejpálčivější otázky tohoto problému se úspěšně řeší. Podstatná část zemědělství, průmyslu a živností, jsoucích dříve v nepřátelském majetku, jest dnes již bezpečně zajištěna a z části i definitivně přidělena kvalifikovaným držitelům dle celkového programu. Celá akce se rozvíjí tak, že se hospodářský život v pohraničním území, pokud nebyl válkou zničen, nezastavil a také již nezastaví.

Konfiskací a rozdělením nepřátelského zemědělského majetku v drobné usedlosti byly napraveny chyby první pozemkové reformy. Dvě tisíce zemědělských usedlostí přechází do rukou nových vlastníků, kterým dá možnost lepší a důstojnější existence v neohroženějších místech našeho státu. Přidělování půdy úspěšně pokračuje a tak byl posílen český živel tam, kde toho bylo nejvíce zapotřebí, takže toto opatření je významným článkem k vybudování skutečného národního státu a k odčinění Bílé Hory.

Všeobecná hospodářská situace.

Dědictví, které jsme převzali ve svém hospodářství po nepřátelské okupaci, bylo vpravdě žalostné. V prvních týdnech po revoluci se tento stav ovšem nemohl plně projevit. Ale teprve teď, když můžeme sestavit aspoň hrubou bilanci převzatých aktiv a pasiv, shledáváme, jak jsme nesmírně zchudli. Je pravda, že největší část našich zemí neutrpěla válkou v té míře, jako některé jiné země. Výrobnost našeho zemědělství zůstala v celku zachována a průmyslu byla válkou zničena jen menší část. Naproti tomu naše zásoby byly okupanty vyčerpány až na samé dno. Kapitál peněžní bez jakéhokoliv reálného podkladu se rozrostl do rozměrů u nás nebývalých. Přes polovinu průmyslu přeměnili Němci na výrobu válečnou a zbytek jsme našli v naprostém úpadku.

A snad největší škody nám nepřátelé způsobili svým hospodářstvím finančním. Vysávali naše země všemi možnými rafinovanými metodami. Naše zboží a naše služby platili nám v markách, když před tím učinili naši měnu závislou bezprostředně na měně říšské. Proud peněz se sice valil do českých zemí, ale byly to peníze, jimž neodpovídaly skutečné statky na trhu, nýbrž výrobky válečné, ničené na bojištích. A tento ohromný "přebytek kupní síly", to je peněžní kapitál, který nemá žádného věcného krytí a který dosahuje tří set miliard korun, nám zde zanechali.

Povážíme-li, že máme při tom své závazky z první republiky, že vznikly nové normální závazky českých zemí i Slovenska za 7 válečných let, že naše peněžnictví má svoje závazky ze staré doby, že se volá po odstranění válečných škod, že nutno obnovit celé hospodářství, vznikne obraz obrovitých položek, jež představují náš problém peněžní a měnový. Tím nejlépe vyniká naše dnešní poválečná situace. Z toho také pramení opatření, která musí vláda - každá vláda za dnešní situace - bezpodmínečně provést, abychom novým rozběhem začali tvořit nové statky a nové hodnoty.

Nezačínáme však zcela s holýma rukama ve svém základě je výrobnost našich zemí zachována. Máme kromě toho své staré zkušenosti a národ disponuje oněmi dobrými vlastnostmi, kterými si již od dřívějšíka vždycky dobýval své čestné místo mezi národy. Lid je pracovitý, ať jde o zemědělce či dělníka, úředníka nebo ostatní pracovníky duchem; naši inženýři i organizátoři si dobyli vynikající pověsti v hospodářství. Že jsme ztratili veškeré finanční hodnoty, musí nám býti pobídkou, abychom si je znovu prací svou vytvořili. Dokážeme-li obnovit všechnu svoji výrobu a plně využít svých výrobních možností, podaří se nám to brzo.

Ne nadarmo se vláda rozhodla zahájit hospodářský ozdravovací proces na místě nejcitlivějším a nejnezdravějším, to jest v oblasti onoho neúměrně vzrostlého fiktivního finančního kapitálu, z něhož byla živena neochota k práci i neochota dát zboží do prodeje a z něhož vzrostl černý trh. Aby byl tento důležitý krok na půdě tak nejisté proveden co nejrychleji, ale zároveň věcně správně a politicky přijatelně, zřídila vláda Politickou komisi pro měnovou a finanční reformu, složenou z několika svých členů. Pro tuto ministerskou komisi připravovala látku s

odborných hledisek zvláštní komise českých a slovenských hospodářských odborníků, působících při Hospodářské radě.

Prvním výsledkem obsáhlých prací těchto komisí jsou dva už publikované dekrety. První z nich, dekret o obnovení československé měny, zavádí novou jednotnou československou měnu a provádí důkladnou uzávěru peněžního kapitálu nepodloženého statky a rozvracejícího naše hospodářství. Druhý dekret doplňuje tuto závěru přesným zachycením majitelů vkladů, životních pojistek a cenných papírů. Zjistí se tím zároveň, z jaké části jsou tyto majetky v rukou Němců a jiných našich nepřátel, aby mohly býti zkonfiskovány. Provedením obou těchto dekretů získáme podklad pro další opatření na měnovém a finančním poli, jejichž účelem bude definitivní úprava objemu finančního kapitálu tak, aby odpovídal skutečnému stavu a potřebám hospodářským. Oběti při tom budou veliké a musí býti rozvrženy tak, aby všichni naši občané přispěli k definitivnímu ozdravení našeho hospodářství pokud možno spravedlivým dílem, a to každý podle svých hospodářských možností.

Bude třeba tak učiniti dávkami, jejichž osnovu vláda připraví a předloží Národnímu shromáždění, a jinými vhodnými prostředky.

Mluvíme-li o obětech, upozorňuji, že není v lidské moci, abychom po tak velkých strádáních a při tak velkém hospodářském úpadku, jaký máme za sebou, našli metody absolutně spravedlivé. Podle našeho náhledu bude ve všech těchto otázkách třeba postupovat tak, abychom se k této spravedlivosti co nejvíce aspoň přiblížili. Toho si bud' me vědomi při posuzování všeho konání vlády. Vězme aspoň, že vše je děláno s nejlepší vůlí a s nejlepší snahou prospět národnímu celku.

Finanční hospodářství

Po této všeobecné charakteristice naší hospodářské situace chci se nyní zabývat některými nejdůležitějšími zvláštními úseky, které si od vlády vyžádaly nejvíce péče.

Je přirozené, že v osvobozené republice nebylo dosud možno sestavit definitivní státní rozpočet. Aby však byl do státního hospodaření vnesen určitý řád, byl vypracován dekret o zatímním vedení státního hospodářství. Ústřední úřady, jakož i státní podniky a fondy jsou povinny zasílati ministerstvu financí výkazy peněžních výdajů a příjmů očekávaných v příštím kalendářním měsíci. O těchto výkazech, jež představují jakýsi "rozpočet" na jeden měsíc, rozhodovala zatím vláda.

Je samozřejmé, že též za poslední měsíce, za které mohla naše finanční správa předložit tyto předběžné výkazy, to jest za měsíce září a říjen, vykazují značné schodky.

Při tom byla mimořádná výše výdajů a tím i schodky v září mimo jiné způsobena výplatou úroků a úmoru vnitřního státního dluhu ve výši okrouhle jedné a půlmiliardy korun, která byla od května t. r. zadržena a po obnově úrokové a částečně i úmorové služby státního dluhu se soustředila do tohoto jediného měsíce. Tyto schodky jsou mezi jiným způsobeny náklady na spojenecké armády, zlevňovacími akcemi a repatriačními náklady, o nichž předpokládáme, že jsou povahy přechodné. Není vyloučeno, že bilance za další měsíce budou dávatí obraz již značně příznivější.

Ale v každém případě, i kdyby skutečný výsledek za uplynulé měsíce byl poněkud příznivější, než bylo podle výkazů očekáváno, jsou to čísla, nad kterými je dlužno se vážně zamyslet. Na

jedné straně si musíme říci, že půl roku po tak strašné a vyčerpávající válce nelze dosáhnouti vyrovnaného rozpočtu; likvidujeme dnes stále ještě poměry válečně a sama přeměna na mírový stav vyžaduje velikých nákladů. Chceme-li ve lhůtě co nejkratší stabilisovati měnu a obnoviti hospodářský pořádek, je na místě politika přísné hospodárnosti a úspornosti. Nemůžeme své úkoly přepínati nad určitou míru, která je dána hospodářskou a psychologickou únosností občanstva. Z této situace vyplývá naléhavá potřeba co největší úspornosti v celé státní správě a vážné opatrnosti při rozhodování o případných dalších úkolech, které by měly být státu uloženy. Vláda se za těchto okolností svědomitě snažila nalézti vhodnou střední cestu.

Situace v zemědělství a zásobování obyvatelstva

Otázka zásobování obyvatelstva byla s ukončením válečných operací postavena do světla ještě nepříznivějšího než v nejtěžších dnech válečných. Jako v jiných zemích, tak i na území Československa byly boje vedeny ve znamení soustavného ničení zásob a zařízení. Velká množství potravin připravených ve skladištích nebo u výrobců pro zásobování obyvatelstva byla zničena nebo odvezena a nikdy se spotřebitelům nedostala. Přerušené dopravní spoje a nedostatek dopravních prostředků pak způsobil, že ty zásoby, které ještě po ukončení války u nás zůstaly, nemohly být rozvezeny do míst, kde jich bylo právě třeba. V důsledku toho se zásobování nemohlo dít na celém území státu rovnoměrně. Trpěla zejména velká střediska průmyslová a města, a ta zase nejvíce v oblastech, kde jejich okolí je nebylo schopno zásobiti zemědělskými produkty v potřebné míře. Přes všechny tyto obtíže se podařilo zajistit stanovené příděly všemu obyvatelstvu, i když nebylo možno je podstatně zvýšiti. Bude třeba též vzpomenouti účinné pomoci, které se nám dostalo se strany hlavního velení Rudé armády, a to jak obilím a solí, tak i dopravními prostředky.

Na Slovensku, na jižní a východní Moravě a na Opavsku se zvláště tvrdě bojovalo. Polní kultury, vinice, louky, hospodářská stavení, stroje a dobytek propadly zkáze. Tyto kraje nepřicházejí nyní plně v úvahu jako zásobitelé; naopak jsou ještě v některých případech odkázány na dodávky potravin z oblastí válkou méně poškozených.

Konečně strohý přidělový systém, zavedený hned na počátku války, byl válečnými a revolučními událostmi do té míry rozrušen, že v mnohých krajích byla porušena kontinuita hospodářských opatření a zásobování obyvatelstva potravinami tam uvázlo.

Výrobní zařízení v zemědělství nebylo po celou dobu války možno obnovovati v té míře, jak bylo opotřebováno. Žilo se také zde z podstaty. To má přirozeně nepříznivý vliv i na dnešní výrobnost našeho zemědělství, která proti letům předválečným poklesla. Na stejné ploše půdy vyrábíme proto nyní méně chlebovin, méně krmiv, méně brambor a průmyslových surovin. Také stav hospodářského zvířectva válkou neobyčejně utrpěl, a to co do jakosti i množství. V tom směru je nejvíce postiženo Slovensko.

Důležitým problémem v zemědělství je nedostatečné množství pracovníků. Jde o problém starý, ale současnými událostmi nabyt nově tvářnosti. Hned v prvních revolučních dnech se totiž postavila zemědělská mládež do služeb revolučních jednotek. V červnu vyhlášená mimořádná vojenská služba způsobila pak další odchod zemědělských pracovníků, třeba jen dočasný. Úkoly spojené s osídlováním pohraničí a osídlováním konfiskované nepřátelské půdy žádají nových zemědělských sil. Tak se počet osob v zemědělství dále snižoval. Mnoho dělníků, kteří po celou dobu války hledali v zemědělství ochranu před odesláním do Německa

na práci, odešlo po ukončení zpět do svých původních povolání, a naopak ti, kteří byli za války ze zemědělství odčerpáni a pracovali v průmyslu, nemají chuti se vrátit.

Odhaduje se, že v prvních týdnech svobody chybělo v zemědělství na 200.000 osob. Často ani nejnnutnější zemědělské práce nemohly být vykonány včas a důsledky toho pocítujeme mnohdy až teprve dnes. Snížená dodávka mléka, másla, olejnin, nedostatek zeleniny, menší výnosy okopanin, to jsou všechno důsledky nedostatečně provedených zemědělských prací v době jarní vegetace, tedy v době pro zemědělskou výrobu nejdůležitější. Také pozdější práce sklizňové, letní i podzimní, byly zdolávány jen s největšími potížemi, i když obyvatelé měst a zejména mládež s nadšením pomáhali.

Všechny zemědělské práce byly nesmírně ztěžovány nedostatkem pohonných hmot, strojů, náradí, ale též nejnnutnějších součástí pracovních oděvů a bot. Za těchto podmínek byla účinnost práce podstatně snížena, a také tato okolnost se projevila v snížené produktivitě domácího zemědělství a následkem toho i v nedostatečném zásobování potravinami. Vláda ovšem se snažila, aby pomohla zemědělcům rozvinouti zemědělskou výrobu zvýšením cen a zajištěním potřebných průmyslových výrobků, pokud to dnešní stav výroby dovozoval.

Tou měrou, jak se poměry konsolidovaly, bylo možno soustavně vyšetřit, jaké byly domácí zásoby potravin, a odhadnout, jaký bude asi výnos domácích žní. To bylo podkladem k novému vyživovacímu plánu. Když jsme pak mohli očekávat, že UNRRA a cizina nám dodá určité množství potravin, zvýšili jsme od 28. srpna všechny základní dávky chleba, mouky, masa a tuků. Větších přidělů se dostalo všem spotřebitelům bez rozdílu. Osobám pracujícím se pak základní dávky zvýšily ještě o další přiděly, v množství odstupňovaném podle obtížnosti a namáhavosti jejich práce.

UNRRA zahájila svoji činnost u nás hned po osvobození a dodala nám dosud na 100.000 tun různého zboží.

Vláda plně oceňuje tuto pomoc UNRRY jako praktický důkaz solidarity spojených národů. Nicméně se ukázalo, že celkový dovoz z ciziny nesplnil očekávání a že ani domácí zdroje neposkytly tolik, co bylo možno spravedlivě očekávat, a to z důvodů, o kterých jsem se již zmínil.

Proto vláda snížila nové dávky potravin a nesmím zamlčet, že přesto nejsou dosud definitivně vyřešeny všechny otázky zásobování obyvatelstva. Zejména dodávky masa a tuků z venkova i z ciziny stále vážnou. Musím při tom zdůraznit, že jsme nikdy sami nevyrobili tolik tuků, abychom jimi uhradili domácí potřebu, tím méně se nám to může podařit dnes, kdy výkonnost zemědělství je tolik snížena. Jsme odkázáni na cizinu, která však z velké části je ve stejně svízelné situaci zásobovací. Vláda se však přesto všemožně starala o zabezpečení dovozu potravin ze zahraničí.

Vláda proto žádá český i slovenský venkov, aby si uvědomil svoji odpovědnost v situaci, kdy naše obyvatelstvo dostane v letošní zimě v podstatě jen tolik tuků, kolik jich naše zemědělství vyrobí a zejména dodá.

Průmysl

Hospodářský stav našeho průmyslu, jak nám byl zanechán po zhroucení Německa, byl neutěšený. Průmyslová struktura našich zemí z dob míru byla za války porušena. Na jedné

straně bylo vynucováno nezdravé rozšíření válečné výroby, hlavně v průmyslu kovodělném - tak na př. průmysl letecký zaměstnával mnohonásobek počtu dělníků z doby míru; na druhé straně byla neustále omezována výroba spotřebních statků. Pracovníci z jedné oboru byli neorganicky zařazováni do oborů jiných, v nichž nikdy před tím nepracovali a v nichž nebyli školeni. Tyto změny a všeobecné vyčerpání dělnictva zanechaly velmi nepříznivé podmínky pro nový začátek našeho průmyslu. V posledních dnech války bylo na mnoha místech alespoň s úspěchem zabráněno zničení závodů, ke kterému se chystala německá armáda. Ale i tak vzrostly v prvních dnech svobody obtíže, přistoupilo k nim podvázání dopravního styku a odchod příkázaných pracovních sil.

První doba průmyslové politiky byla obdobím improvisace - šlo o to, vůbec obnovit činnost a ujmout se vedení závodů, které byly dříve v německých a jiných nespolehlivých rukách, hlavně v pohraničí. Okamžitým opatřením byly dosazeny do takových podniků národní správy, které vykonaly ve svém celku práci vpravdě průkopnickou, opírajíce se o pochopení zaměstnanců. Byla to jediná možná cesta, jak závody zapojit do služeb národa, podřídit je ústřednímu vedení vlády a obnoviti co nejdříve výrobu v nich. Jsou-li snad dnes nějaké námitky proti národním správám, nutno je posuzovat s tohoto hlediska naprosté nutnosti.

Stát také zasáhl poskytováním úvěrů nebo zárukami, aby byl udržěn provoz v závodech. To bylo nutné, protože přeměna hospodářství válečného na mírové je úkol tak obrovský, že by před jeho risikem couvla velká většina soukromých podnikatelů.

Obtíže prvních dnů byly tedy v převážné míře zdohány díky kolektivnímu úsilí všech, počínajíc vládními činiteli a ústředními orgány a končíc všemi jednotlivými pracovníky, kteří se snažili podat nejlepší výkon na svém místě, dělníci i úředníci. A vznikly-li v průmyslu provozní ztráty, možno odpovědně prohlásiti, že nebylo vyhnutí, mělo-li se docílit aspoň minimálního chodu provozu a dodávek průmyslových výrobků na trh.

Zatím se hospodářství postupně uvádělo do chodu, byly zahájeny přípravy, aby některé zvlášť důležité úseky průmyslu, dále banky a pojišťovny byly podle vládního programu postaveny pod všeobecné státní vedení. Stalo se tak formou zestátnění, jak je to vtěleno do příslušných dekretů: pod přímým státním vedením se ocitly nejenom průmysl energetický a zbrojní, nýbrž i převážná část průmyslu kovodělného, chemického, kamene, zemin a keramického, sklářského a velké závody oboru textilního, oděvního, kožedělného, dřevozpracujícího, papírenského a potravinářského. Tak bude průmyslový sektor našeho hospodářství představovat útvar zcela svérázný: vedle nejvýznamnějšího úseku státního se uplatní střední a malé podnikání soukromé a rovněž podnikání svépomocně, družstevní, které stojí též před velkými úkoly. Půjde o to vzájemně zladit všechny tyto složky v plánovité hospodaření, které se před námi rýsuje.

V souhrnu musím o průmyslu říci, že se jako důsledek války jeví dnešní stav výroby přirozeně neuspokojivým ve srovnání s mírovými potřebami. A bude potřeba velkého pracovního vypětí nás všech, aby došlo k zintenzivnění výroby.

Zestátnění průmyslu nám pak ukládá ještě další úkoly. Správně se zdůraznilo při projevech v minulém týdnu, že podepsáním dekretu o zestátnění je teprve dána příležitost, abychom svůj průmysl a celé hospodářství náležitě zorganizovali ve prospěch celku; hlavní práce v tom směru teprve nastává. Nejenom nemůžeme doufat v okamžité zlepšení životní úrovně našeho lidu, ale musíme být připraveni na to, že naopak v důsledku zestátnění budeme v zájmu budoucnosti museti ještě přinášet mnohé oběti. Klady zestátnění se však objevují již dnes:

tím, že jsou dekrety vydány, je zajištěna právní bezpečnost soukromého podnikání, je umožněna jasná organizace a vymezení odpovědnosti v podnicích zestátněných a zejména se projeví účinek morální, zvýšená chuť k práci.

Organizace naší výroby má se provádět s hlediska celostátního plánu. Proto také byla zřízena Hospodářská rada jako pomocný orgán vlády, který má usměrňovat činnost jednotlivých hospodářských úseků. Důležitou složkou Hospodářské rady má být plánovací úřad, který se již buduje. Chceme tak uskutečnit velkou myšlenku plánového hospodářství, kterou vyzvedla dnešní doba a která je základem moderního a sociálně zaměřeného demokratického hospodářství. Jsme přesvědčeni, že znárodnění nejdůležitějších průmyslových podniků a peněžnictví, spolu s účelným celostátním plánem, dávají bezpečné základy pro další úspěšné budování našeho hospodářství.

Zahraniční obchod

Musíme mít stále na zřeteli i velký význam zahraničního obchodu. Obchodní styk s cizinou je dosud velmi omezen. Ale již nyní dostáváme cenné dodávky surovin ze Sovětského svazu, hlavně železnou a manganovou rudu, bavlnu, též uhlí ze zony Německa okupované Sovětským svazem, ze Švýcarska pak živý dobytek; dále máme již určitý styk s okolními zeměmi, tak na př. dostáváme sůl z Rakouska a naftu z Maďarska. K tomu přistupují obchodní úmluvy ať již sjednané nebo sjednávané s řadou evropských států - s Francií, Velkou Británií, Kanadou, Švédskem, Holandskem, Jugoslavií, Rumunskem, Maďarskem a Bulharskem. Znamená to, že máme dostati značný počet nejrůznějších druhů zboží, kterých nutně potřebujeme. Přesto vše trpí náš průmysl a ještě nějakou dobu bude trpět nedostatkem surovin.

Vnitrozemská poloha našeho státu činí naše hospodářství zvláště citlivým k dopravním obtížím, které se v sousedních zemích následkem války zvláště uplatňují. Právě náš zahraniční obchod potřebuje pro plynulý chod dovozu a vývozu dobře fungující dopravy do přístavů. Té v prvých měsících nebylo. Přesto, že situace je dosud obtížná, přece již dochází k určité úlevě a můžeme právem doufat, že naše spojení s mořem bude brzy obnoveno alespoň v některých směrech, čímž odpadnou největší překážky, jež dosud brzdily vývoj našeho zahraničního obchodu.

Uhelné hospodářství

Základním problémem životního významu je obnova hospodářství uhelného, neboť uhlí je klíčovým produktem pro celé hospodářství a všechn náš život. Z okupace jsme zdědili doly s těžbou rozvrácenou, se slojemi kořistnický vyčerpanými, se zanedbanými zabezpečovacími a přípravnými pracemi a s rozvrácenou pracovní morálkou. Těžba kamenného uhlí, která v roce 1937 činila průměrně měsíčně 1,400.000 tun, klesla v květnu na 18 %, to je asi na 270.000 tun, při čemž sám nejdůležitější revír ostravsko-karvínský vykazoval pokles na 15 %. I těžba hnědého uhlí, která před válkou činila měsíčně průměrně rovněž asi 1,400.000 tun, se snížila v květnu až na 33 % tohoto množství. Proti tomu stála velká potřeba uhlí v průmyslu, v domácnostech, na drahách a jinde a vláda se octla před složitým úkolem, jak všechny tyto potřeby uspokojiti. Po řadě dílčích opatření učinila vláda ve své schůzi ze 7. srpna 1945 několik opatření zásadních, kterými byl doplněn stav osazenstva na dolech, zlepšeny mzdové a vyživovací poměry horníků, doplněna potřebná zařízení těžební a materiál a zřízena instituce t. zv. Vládních zmocněnců na dolech. Snahy vlády mohly být úspěšné díky úsilí našich horníků a správců dolů, závodních rad a všeho obyvatelstva, které vytvořilo

dobrovolné pracovní brigády. Tak se nám podařilo zvýšit těžbu uhlí do září t. r. z 15 % na 60 % předválečné těžby v uhlí kamenném a z 33 % na 80 % těžby uhlí hnědého.

Zvýšenou těžbou bylo především třeba uhrazovat postupně se zvětšující potřebu železnic a dodávat potřebné uhlí sezónním průmyslům, zejména cukrovarnickému. Nebylo možno při tom zapomínat ani na potřeby některých krajů a měst válkou zvláště těžce poškozených.

Dnešní stav dolů znamená těžké finanční oběti a bude úkolem vlády, aby již v nejbližší budoucnosti důlní podnikání bylo uvedeno do finanční rovnováhy a aby mu byly zabezpečeny všechny nezbytné předpoklady zdárného vývoje.

Doprava

Ještě obtížnější kapitolou našeho hospodářského života je doprava.

První úkol, to je učiniti sjízdnými trati aspoň nouzově, se díky úsilí technických sil železničních a vydatné pomoci technických útvarů naší i Rudé armády podařil. Nebyl to úkol snadný, uvážíme-li, že byly rozbity téměř všechny trati slovenské a poškozena těžce i síť na více než polovině území moravského. Regenerace železniční dopravy začala na zachovalé síti české, kde se již několik dní po 5. květnu podařilo pohotovostí železničních zaměstnanců obnovit dopravu, která dnes čítá asi 75 % mírových spojů. V nákladní dopravě dosáhli jsme více než 80 %, bohužel nejsou to všechno úkony pro naši vnitřní hospodářskou potřebu. Jsme zavázáni obstarávat velmi značnou dopravu repatriantů, o jejímž rozsahu svědčí, že jsme vypravili od května 675 zvláštních vlaků se 750.000 repatrianty, nehledě na repatriaci prováděnou v rámci dopravy normální; vedle toho byli jsme s to trvale obstarávat velké transporty, souvisící s přesuny armády naší i spojenecké i jejich materiálu. Jde o výkony veliké. Dopravili jsme již přes 180.000 vozů, bohužel tyto přesuny znamenají zároveň i ztrátu, neboť ne všechny vagony, které odesíláme přes hranice, se vrací. Dnes jsme v kritické situaci právě vlivem nedostatku lokomotiv a hlavně vagonů, jichž nám zbylo asi čtvrtina normálního stavu. Stav nákladních vozů je dnes v důsledku toho takový, že na požadovaných 14.400 nákladních vozů denně můžeme přidělit sotva 4.000. Vláda, jsouc si vědoma hrozné situace před podzimní kampaní, se usnesla na četných opatřeních za tím účelem, aby počet vozů k dopravě byl rozmnožen a aby přeprava byla urychlena, jakož i aby výkonnost železnic byla udržena a vystupňována. Vláda učinila vše, co bylo v jejích silách, ale přesto nelze očekávat, že by se tato těžká situace v dohledné době zlepšila. Obtíže, před kterými dnes stojíme a jejichž velkou závažnost netajím, nedají se v potřebném rozsahu odstranit, nebude-li nám alespoň na přechodnou dobu poskytnuta výpomoc rychlým vrácením našich vozů, nalézajících se v zahraničí, po případě urychleným přidělením vozů cizích, aspoň v takovém rozsahu, v jakém od nás odešly a nevrátily se. Veškerá naše veřejnost si musí být těchto obtíží vědoma.

Starosti s vnitřní dopravou jsou provázány snahou o navázání aspoň nejnütnějšího železničního spojení s cizinou. Stejně pečlivě sledujeme i možnosti dopravy po říčních spojích, zejména na Labi, kterážto řeka byla právě uvolněna pro naši dopravu. Naše péče platí i letectví.

Silniční doprava, která tak vydatně přispěla k překonání největších obtíží zásobovacích, trpí jak nedostatkem vozidel a pneumatik, tak i nedostatkem pohonných hmot. Vláda se usilovně snaží o odpomoc, zejména dovozem vozidel z ciziny.

Pošty, telekomunikace a rozhlas

Poštovní správa stála po ukončení války před úkoly vskutku mimořádně obtížnými. Jak síť poštovní, tak i telekomunikační, včetně radiokomunikací, utrpěly válkou značné škody a v prvních dnech po osvobození provoz téměř uvázl. Poštovní a telekomunikační spojení je však nezbytným předpokladem pro všechny obory naší veřejné i soukromé činnosti. Celá organizace státní, hospodářská, sociální i kulturní doslova závisí na dobrém chodu pošty, telegrafu, telefonu a rozhlasu. Proto bylo s rekonstrukčními pracemi započato ihned a s veškerým úsilím. Pochopení, obětavost a iniciativa poštovních zaměstnanců zasluhuje zvláštního uznání, neboť materiálové nedostatky byly zejména v první době značné a citelné, ba větší než ve válce samé. Poštovní správě se podařilo poměrně velmi brzy zdolat tyto obtíže a dosáhnouti spojení na všechny strany, jak uvnitř státu, tak i do ciziny. Co znamená tento výkon pro konsolidaci našich poměrů, netřeba zdůrazňovati.

Potíže ve vnitřním styku poštovním byly zvládnuty již v květnu a v červnu bylo možno říci, že poštovní doprava dosáhla opět normální úrovně ve všech oborech služby. Při tom dlužno vyzdvihnouti výkon naší pošty a jejích zaměstnanců v pohraničí, zejména při hladkém průběhu výměny markových platidel. Také navazování poštovních styků s cizinou dalo se rychlým tempem. Již v květnu jsme ohlásili svůj návrat do světové poštovní unie. V druhé polovině června byla zahájena letecky doprava poštovních zásilek do Velké Britannie, brzo potom následovalo obnovení poštovních styků s Polskem, Sovětským svazem, s nímž jsme právě v poslední době uzavřeli zvláštní ujednání o styku poštovním a telekomunikačním, s Francií, Švýcarskem, dále pak s celou Amerikou, Afrikou a s Přední Asií. Od srpna a září jsme, s výjimkou Německa, Japonska a některých zemí Dálného východu, prakticky v poštovním styku s celým světem. Také všechny služby Poštovní spořitelny, ústavu pro náš hospodářský a finanční život tak důležitého, byly velmi brzo v plném rozsahu normalisovány.

Velmi těžké úkoly řešila a řeší poštovní správa na poli telekomunikačním. Válka postihla nejcitelněji naše telekomunikační zařízení, zejména na Slovensku a na Moravě. Téměř všechny tamější rozhlasové stanice a velmi mnoho cenných telekomunikačních zařízení, mezi tím deset automatických ústředen a deset zesilovacích stanic kabelové sítě, bylo zničeno, 70 % dálkových kabelů a 60 % vzdušných tratí bylo vyřazeno z provozu. Proto v prvých dnech po osvobození existovalo telegrafní a radiotelegrafní spojení jen s několika místy v republice. Naším jediným spojením s cizinou bylo několik nepoškozených rozhlasových a krátkovlnných radiotelegrafních vysílačů, jež se hrstce odvážných poštovních zaměstnanců podařilo vyrvat nepříтели z rukou. Obnovovací práce byly ihned zahájeny v tempu hodném obdivu. Síť dálkových kabelů byla opravena do té míry, že dnes je v provozu již 85 %, síť vzdušných vedení pracuje na 90 %, při čemž zvláštní péče je věnována znovuzřízení železničních vedení. Tyto rekonstrukční úspěchy umožnily telegrafní styk téměř se všemi místy v republice. Až na oblast východního Slovenska je rovněž zcela obnoven i telefonní styk. Naše radiotelegrafní stanice umožnily nám přímé i nepřímé spojení s celým světem, zejména s Londýnem, Moskvou a Amerikou. Tím se stalo Československo důležitým střediskem mezinárodního telegrafního transitu.

Dobré telegrafní spojení mělo v zápětí, že Praha se stala i důležitým střediskem světové žurnalistiky.

Pracovní povinnost

Nedostatek pracovních sil jest jedním z příznačných zjevů našeho nového hospodářství; tohoto nedostatku dřívější doba neznala. Byl způsoben především osídlením pohraničí a v nemalé míře též pochopitelnou únavou obyvatelstva po šestiletém strádání. Aby i zde učinila vše, co jest v jejích silách, odhodlala se vláda stanoviti dekretem pracovní povinnost všech osob, jejichž sil není dosud v celkovém pracovním procesu využito. Při začleňování těchto osob do práce přihlíží se k zdravotním, sociálním i jiným poměrům. Všichni občané musí podle svých sil přispěti k zdolání mimořádných úkolů našeho nového hospodářství.

Účast pracujících na hospodářském životě

Vedle příznivých účinků zestátnění, o kterých jsem se již zmínil, je tu ještě jedna světlá stránka našeho hospodářství: vybudování závodních zastupitelstev, jimiž se rozšiřuje vliv zaměstnanců v závodech ve věcech sociálních a hlavně také pokud jde o kontrolu a spoluodpovědnost za provoz podniku.

Svobodné a jednotné odbory všech pracujících členů národa tvoří složky, které se intensivně účastní výstavby nové republiky. Naše revoluční odborové hnutí podstatně rozšířilo okruh působnosti, který byl do dneška tradičně vyhrazen odborům. Zájem odborů, který původně byl omezen jen na pole sociálně-politické, a v němž se vždy spatřovalo těžiště jejich působnosti, byl rozšířen na širší oblast hospodářské politiky vůbec. To byl výsledek nezadržitelného vývoje, který vyplynul z poznání, že jsou to právě hospodářsko-politická opatření, jež vytvářejí podmínky sociální. Revoluce urychlila v tomto směru vývoj a je zcela přirozené, uplatňují-li dnes odbory svůj vliv i v širší oblasti hospodářské politiky.

Odbory zde vstupují na pole nové, poctivě se snaží o plnění svých úkolů a loyálně spolupracují s vládou. Poukazují na jejich účast při řešení dalekosáhlého problému zestátnění průmyslu, bank a pojišťoven, vybudování závodních rad, národního pojištění a podobně, na zastoupení Ústřední rady odborů v Hospodářské radě, v odborných komisích meziministerských a jinde. To jsou podstatné znaky této spolupráce. Účast v Prozatímním Národním shromáždění je pak jejím významným podtržením. Odbory však nepomáhají jen touto cestou. Napomáhají také budovat zdola. Jsou v nejtěsnějším kontaktu s pracujícími a usilují o to, aby jejich poměr k nové republice byl určen vědomím, že republika je jejich, že pracují pro sebe. To je patrné z činnosti odborů v organisování pracovních brigád a vůbec ve výchově a v povzbuzování pracovníků v nejdůležitějších úsecích našeho hospodářství.

Vláda vítá tuto mnohostrannou činnost odborů. Vždyť poctivě pomáhají budovat lidovou republiku všemi prostředky, jež mají k dispozici, všude kde mohou a všemi svými silami. Totéž platí o jednotných svazech zemědělství, jednotných organisacích družstev a ostatních zájmových organisacích.

Obraz našeho hospodářství, který jsem Národnímu shromáždění podal, není a nemůže zatím být nanesen v barvách jasnějších. Ale nebylo by odpovědné líčit nynější stav lépe ani hůře než ve skutečnosti jest.

Školství, kultura a informace

Za účinné podpory vlády rozvinul se v prvých týdnech po osvobození kulturní život ve všech jeho projevech: bylo ihned zahájeno vyučování na školách, byla otevřena divadla a biografy, uzavřené okupačním režimem pod průhlednými záminkami, a byly i jinak důsledně odstraňovány všechny škody, způsobené české a slovenské kultuře nacisty. Nejvýznamnějším

činem vlády v tomto oboru bylo okamžité znovuootevření českých vysokých škol, násilně uzavřených Němci na podzim r. 1939. Tím se dostává po šestileté přestávce naší mládeži opět možnost studia na vysoké škole. Vláda si je vědoma, že jde o úkol neobyčejně důležitý, neboť budovatelské úsilí v osvobozené republice vyžaduje doplnění prořídých řad pracujících inteligence odborně kvalifikované a oddané republice.

Dekretem o zřízení vysoké školy politické jsme položili první základ pro vybudování vysoké školy zcela nového typu, jak to odpovídá potřebám dneška. Státní péče osvětová byla postavena právě vydaným dekretem na nové organizační základy. Dalším důležitým opatřením v oboru školství je uzákonění vysokoškolského studia pro učitele, jak po tom z odborných kruhů bylo již dávno voláno, a zřízení vysoké školy: Akademie musických umění.

Činnost nově zřízeného ministerstva informací přinesla opět nového ducha v oblasti tisku, rozhlasu, filmu, publikací, státně-politické propagace atd. Zvláště pak znárodnění filmu znamená velký kulturní čin revolučního dosahu. Úspěšně byly navázány také kulturní styky se spřátelenými národy východu i západu.

Zdravotnictví

Ministerstvo zdravotnictví, které bylo obnoveno, projednalo již v emigraci zdravotnickou pomoc UNRRY. V Košicích i v Bratislavě zorganizovalo první léčebnou pomoc krajům postiženým válkou. Nebezpečí prudkých nakažlivých nemocí, rozšířených zvláště z koncentračních táborů, bylo zdoláno za obětavosti našich lékařů, zdravotnického personálu, nemocnic civilních i vojenských, našich dobrovolných zdravotních pracovníků a v Terezíně zejména též vojenských lékařů z řad Rudé armády.

Dalším úkolem ministerstva zdravotnictví bylo postarat se o zdravotní zabezpečení všech repatriantů. Také tento úkol pod patronací meziministerské komise při součinnosti vyšších zdravotnických instancí, ÚRO a nositelů nem. pojištění se provádí se vši odpovědností.

Osídlení pohraničí znamenalo pro ministerstvo zdravotnictví vybudovati spolehlivou zdravotně-sociální službu. Řešení není lehké, neboť naráží na nedostatek lékařů - v Čechách ubylo 45 %, na Moravě 35 % lékařů proti r. 1938 - a nemá-li být nouzové, musí býti vzorem pro plánovité přebudování zdravotní služby i na ostatním území. V rámci tohoto řízení zdravotně významná místa byla již obsazena.

V péči o matku a dítě pracuje ministerstvo zdravotnictví podle potřeby doby. Zařídilo rekreační péči a vitaminové akce a dále zřídilo zvláštní oddělení, které připravuje populačně důležitá opatření. Ministerstvo pečuje také o to, aby veřejnost měla všestrannou možnost zdravotnického poučení.

Ministerstvo zdravotnictví provedlo přípravy k znárodnění lázní, aby tím lázeňské léčení bylo přístupné nejširším vrstvám lidovým, a přípravy k zestátnění léčebných a ošetrovacích ústavů s patřičnou reorganisační ústavní péčí.

Nově zařazená veterinární služba, jakmile podchytila nutné zdravotnické opatření potravin, pečuje o dokonalejší organizaci a jednotné zákonodárství.

Lékárnictví zajistilo nejnutnější léčiva, vypracovalo osnovu zákona o zřízení Státní prodejny léčiv.

Armáda

Po osvobození republiky za vydatné pomoci Sovětského svazu a ostatních našich spojenců překročili jsme k budování nové československé branné moci. Základem nové armády se staly jednotky zahraničního československého vojska, jednotky revolučních gard a síly partyzánské. Jako vzor pro budování armády byl přijat způsob armádního zřízení v SSSR, vzhledem k jeho vysokým hodnotám, osvědčeným ve velkých bojích. Proto byl ihned navázán úzký styk jak s brannou mocí SSSR, tak i s vládními sovětskými činiteli, aby spolupráci byl postaven na pevné základy. Díky této spolupráci se již začíná rýsovat struktura naší nové armády. Sovětský svaz pomáhá při budování naší armády i hmotně tím, že nám poskytuje materiál pro výstroj a výzbroj a uvolnil různé trofejní podniky důležité pro vojenskou správu. Vysoce hodnotíme také pomoc armády anglické, která svými dodávkami nejmodernějších zbraní značně přispěla k počátečnímu vyzbrojení našich jednotek, zejména jednotek motorisovaných a letectva. Stejně ochotně potřebám budování nové československé armády vychází vstříc armáda americká, která ze svých zásob uvolnila různý vojenský materiál. Výzbroj a výstroj, poskytnuté československé armádě našimi spojenci, budou postupně doplňovány a vyměňovány výzbrojí a výstrojí vlastní výroby.

Nová československá branná moc již v prvních začátcích prokázala osvobozenému státu platné služby při vyčišťování státního území od rozprchlých nepřátel a záškodnických elementů, což přispělo k upevnění klidu a pokoje, tak jak jest úkolem branné moci.

Novou armádu budujeme jako politicky uvědomělou složku veřejného státního života. Proto se klade veliký důraz na politicky výchovnou práci mezi příslušníky branné moci a zvláštní zákonnou úpravou byla příslušníkům branné moci přikázána všechna politická práva. Naproti tomu není politickým stranám dovoleno rozvíjeti v armádě stranickou činnost. Není pochyby o tom, že přiznáním politických práv vojákům se zvýší morálka armády a uvědomělost všech jejích příslušníků v duchu československé státní myšlenky.

Neméně velkou službu státu prokázaly naše bezpečnostní orgány, jejichž organizace se buduje na zcela nových základech.

Zahraniční politika

Základy naší zahraniční politiky byly položeny již během uplynulé války. Spojenectví se Sovětským svazem, vyjádřené smlouvou z r. 1943, zůstává vedoucí zásadou naší zahraniční politiky i v době míru, neboť dobře víme, že je to právě Sovětský svaz, který je nám nejspolehlivější zárukou naší svobody a samostatnosti. Všechny otázky, jež vyplynuly z naší spolupráce se Sovětským svazem a ze sousedství obou spojeneckých států, jsme vyřešili úspěšně, díky porozumění sovětské vlády. Smlouva o začlenění Zakarpatské Ukrajiny do svazku SSSR je příkladem, jak mohou býti přátelsky řešeny zahraničně-politické otázky podobného druhu. Při našem úzkém spojenectví se Sovětským svazem jsme zůstali v nej nepřátelštějších stycích s Velkou Británií a Spojenými státy a zajistili jsme si jejich praktickou pomoc k obnově našeho hospodářského života. Styky s novou Francií se vyvíjejí opět v duchu starého přátelství. Domnívám se, že bezpečnost Československé republiky snad nikdy nebyla tak zajištěna jako dnes. Připravili jsme pro mírové jednání své požadavky, týkající se hranic, a věříme, že naše hledisko bude jimi s porozuměním posouzeno a přijato; přípravy naší účasti na mírových jednáních jsou již v plném proudu. Zvláště srdečné styky snažili jsme se udržovat se všemi slovanskými státy. Vstoupili jsme do nové organizace světové bezpečnosti a věříme, že bude účinným nástrojem trvalého míru.

Jednotná národní fronta Čechů a Slováků

V době nesvobody postavily se naše národy doma i v zahraničí jednotně do boje za znovudobytí ztracené samostatnosti. Jednotu, která se tak osvědčila v těžkých dobách okupace, jsme udrželi a rozvíjeli i v osvobozené republice. Vládní program přímo počítal s tím, že na jeho provádění musí mít účast všechny složky obyvatelstva, bez zřetele na politické přesvědčení, povolání a vyznání. Všechny naše politické strany se sdružily v Národní frontu Čechů a Slováků a díky této jednotě se nám podařilo vyjít z převratného období, které prožíváme, bez otřesů a politických komplikací. Je to veliký úspěch, který ještě více vynikne, srovnáme-li svou vnitropolitickou situaci se stavem v ostatních osvobozených zemích evropských. Při tom byla to jednota uvědomělá, jednota myslí i srdcí, jednota, která se projevila činy. Ve všech základních otázkách naší politiky vnitřní i zahraniční jsme postupovali jednotně a vždy jsme nakonec dospěli k jednotnému stanovisku i při řešení těch nejpálčivějších problémů. Tato jednota byla jedním z hlavních činitelů stabilisace našich poměrů a základnou, na níž rostla vzájemná důvěra. Je to úspěch tím větší uvědomíme-li si, že se politická konstelace u nás od základů změnila ve srovnání s dřívějším stavem, neboť vláda se rozhodla, že nepřipustí obnovu politických stran, které mají tolik viny na osudných událostech roku 1938 a které se těžce provinily spoluprací s nacistickým okupačním režimem. I toto řešení bylo přijato naší veřejností s uspokojením a nevyvolalo žádných politických obtíží. Vláda podporovala v duchu svého programu snahu o sjednocení mládeže a tělovýchovných organizací. Byly již vybudovány příslušné ústřední orgány, které v tomto směru vyvíjejí záslužnou činnost, ale bohužel provedení této myšlenky narazilo na mnohé obtíže, které bude třeba odstraniti.

V duchu vládního programu byly zřízeny lidové soudy, které již přikročily ke spravedlivému trestání válečných zločinců a zrádců, a byly taktéž zřízeny národní soudy k potrestání kolaborantů a k očistě našeho veřejného života.

Osvobozenou republiku budujeme, jak odpovídá našim nejlepším tradicím, jako stát skutečně demokratický, obsahující všechny základní demokratické instituce a zaručující všechna občanská práva. Jestliže jsme dosud nemohli přikročiti k všeobecným volbám, mělo to příčiny zcela objektivní a technického rázu, způsobené především velkou fluktuací obyvatelstva, dále tím, že statisíce našich občanů bylo odloučeno od svých domovů, do kterých se postupně vracejí. Domnívám se, že svoláním Prozatímního Národního shromáždění, jehož zvolení bylo také výrazem jednotné vůle národa, byl vytvořen orgán, dobře způsobilý k tomu, aby byl spolehlivým výrazem veřejného mínění a účinným nástrojem demokratické kontroly vlády a její činnosti. Podle našeho názoru je jeho funkce dočasná neboť je zajisté přáním nás všech, aby byly vypsány všeobecné, tajné a přímé volby do ústavodárného Národního shromáždění, ve kterých lid svobodně rozhodne o cestě, kterou má dále jíti naše republika.

Zákonodárna činnost

Vláda si byla plně vědoma velké odpovědnosti, kterou pro ni znamenala v přechodném období její mimořádně zvýšená účast na výkonu moci zákonodárné. Ustavením Prozatímního Národního shromáždění se končí toto období revolučního zákonodárství, uskutečňovaného dekrety presidenta republiky, které vydával na návrh vlády.

Legislativní činnost tato byla, jak jsem již naznačil, neobyčejně bohatá. Vláda vypracovala s vypětím všech sil v poměrně krátké době osnovy dekretů, upravujících základní problémy, jež bylo třeba řešit ihned.

Bylo především nutné obnoviti právní řád, který byl okupanty hluboce rozrušen, a odstraniti z něho všechny stopy nacismu, položiti základy nové lidové veřejné správy, zajistiti plynulý chod obnovovaného hospodářského života a uplatniti důsledně myšlenku národního státu. Těchto úkolů jsme dosáhli řadou zákonných opatření, o nichž jsem se již zmínil dříve v tomto přehledu o činnosti vlády, a proto uvedu z dalších jen ty nejdůležitější:

Vyhlášením a přiměřenou modifikací některých ustanovení ústavního dekretu presidenta republiky ze dne 3. srpna 1944, č. 11 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku byl zásadně vyřešen problém další zcela přechodné platnosti některých norem, zejména hospodářského rázu, k jejichž vydání došlo v době nesvobody.

Dekrety presidenta republiky ze dne 19. června 1945, č. 16, o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, a dekret z téhož dne č. 17 Sb., o Národním soudu, vytvořily základ pro provedení národní očisty a potrestání všech nepřátel naší republiky i zrádců z řad vlastních, kteří se v době jejího zvýšeného ohrožení proti ní těžce provinili a spolupracovali s okupanty.

Nová výstavba ústavně-právních poměrů obnovené republiky navázala na ústavní dekret presidenta republiky o národních výborech a Prozatímním Národním shromáždění ze dne 4. prosince 1944, č. 18 Úř. věst. čsl. Na podkladě tohoto ústavního dekretu bylo vydáno se souhlasem presidenta republiky vládní nařízení ze dne 5. května 1945, č. 4 Sb., o volbě a pravomoci národních výborů, které bylo doplněno obdobným vládním nařízením ze dne 7. srpna 1945, č. 44 Sb. V souvislosti s tím byla upravena prozatímní organizace správy hlavního města Prahy vládním nařízením ze dne 7. srpna 1945, č. 46 Sb. Závěrečným aktem tohoto úseku byly pak ústavní dekreta presidenta republiky ze dne 25. srpna 1945, č. 47 Sb., o Prozatímním Národním shromáždění, a vládní nařízení ze dne 25. srpna 1945, č. 48 Sb., o volbě Prozatímního Národního shromáždění.

První krok k úpravě vzájemných právních poměrů obyvatelstva a k odstranění následků národní, politické a rasové persekuce na poli hospodářském představuje dekret presidenta republiky ze dne 19. května 1945, č. 5 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů. Tento dekret si vyžaduje bližších prováděcích předpisů, jejichž uzákonění vláda vyhradila Národnímu shromáždění.

Řada legislativních opatření, směřujících k zjednáání pořádku v oblasti naší měny a státních financí, byla zahájena dekreta presidenta republiky ze dne 19. října 1945, č. 91 Sb., o obnovení československé měny, a ze dne 20. října 1945, č. 95 Sb., o přihlášení vkladů a jiných peněžních pohledávek u peněžních ústavů, jakož i životních pojištění a cenných papírů. Jsou to předpisy povahy čistě technické, takže úkol meritorního vyřešení měnových a finančních problémů případně rovněž Národnímu shromáždění.

Ve snaze zabezpečit republice co nejrychleji alespoň částečnou náhradu za nesmírné škody, způsobené našemu národnímu hospodářství a jmění okupanty a zrádci, navrhla vláda presidentu republiky vydání příslušných konfiskačních opatření, a to dekretu ze dne 21. června 1945, č. 12 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, a dekretu ze dne 20. července 1945, č. 28 Sb., o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci.

Následoval jako další důležitý prostředek k uskutečnění spravedlivé odplaty a k usměrnění vystěhování Němců a Maďarů ústavní dekret presidenta republiky ze dne 2. srpna 1945, č. 33 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské. Tento ústavní dekret sloužil též za podklad všeobecného konfiskačního předpisu, jímž je dekret presidenta republiky ze dne 25. října 1945 o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy.

Jako přípravné opatření nové plánovité organizace našeho hospodářství byla dekretem presidenta republiky ze dne 25. srpna 1945, č. 63 Sb., utvořena Hospodářská rada, pomocný to orgán vlády, jejíž složkou je státní plánovací úřad. Základ našeho nového hospodářského a sociálního řádu vytvořila vláda za souhlasu presidentova v závěrečném stadiu revoluční zákonodárné činnosti tím, že mu navrhla vydání dekretů: o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků, o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského, o znárodnění akciových bank, o znárodnění soukromých pojišťoven a o závodních a podnikových radách. Všechny tyto dekrety vydal president republiky dne 24. října 1945. Dospěli jsme takto vzájemnou dohodou všech zúčastněných činitelů, tedy cestou skutečně demokratickou a odpovídající našim československým poměrům, k splnění tohoto snad nejvýznamnějšího bodu vládního programu.

Po tomto období vrátila se vláda nyní ke své normální funkci, spočívající především ve výkonu moci vládní a v řízení moci výkonné. V tomto smyslu je tedy ustavení Prozatímního Národního shromáždění rovněž významným mezníkem.

Závěr

Mimořádné poměry, ve kterých je dosud naše republika, vedly k tomu, že vláda dosud, kdykoli se obracela k občanům republiky, připomínala jim především jejich povinnosti vůči republice a dosud trvající obtíže hospodářské, zvláště na Slovensku, jejichž překonání ve značné míře přesahuje naše síly, neboť mají převážně povahu mezinárodní. Tyto mimořádné poměry nám dovolily zvýšiti životní úroveň občanstva v mnohem menší míře, než bychom si byli přáli. Jsem však přesvědčen, že všechna opatření vlády ve svém souhrnu představují příznivou základnu pro naše úsilí o další postupné zlepšování životních podmínek občanstva a že naše další svorná spolupráce nás bezpečně dovede k situaci, kdy občané republiky budou též sklízeti plody své dnešní práce a obětí, které dosud přinášejí.

Přednesl předseda vlády Zdeněk Fierlinger